

A visegrádi ásatások eredményei

A magyar történelem tragikus fordulataival lehet magyarázni, hogy olyan hatalmas épületesoport, amilyen vegyesházbeli királyaink visegrádi dunai palotája volt, néhány évszázad alatt teljesen eltűnt a föld színéről, sőt sűrű homályba vesztett emlékezete is. A közhiedelem a romjaiban még álló fellegvárhoz és a vízvár magvát alkotó Salamon-tornyához fűzi a királyi udvar lakosztályait és azokat a részben szomorú eseményeket, amelyek Visegrádon lejátszódtak. Pedig feledésbe merült régi kománnyok és leírások részletesen megemlékeznek arról, hogy az uralkodók nem a várban, hanem abban a palotában székelték, mely a mai község területén, a hegy lábánál, valamerre közel a Dunához állott. Szakértők azt is kiderítették, hogy Salamon király sohasem volt a Salamon-tornya lakója, mert a torony Salamon halála után körülbelül kétszáz évvel, IV. Béla alatt épült. Salamon a visegrádi hegyek egyik távolabbi csúcsán épült kőostorban raboskolt.

Oláh Miklós leírása a palotáról

„Visegrád városa (melyet a németek Alintenburgnak neveznek) Budától nyugat felé öt mérföldnyire terül el a Duna partján, igen sűrű vadcsalákat és más vadakat talál az erdő alján. Szemben a várossal, kelet felé, nagy költségekkel épült a gyönyörű fekvésű királyi udvar. Palotái és más épületei valóban királyhoz méltóak, annyira, hogy négy királynak tudott nyújtani egyszerre kényelmes szállást meghittjeikkel, ahogy általában mondani szokták, hivatalnokaikkal együtt. Azt mondják ugyanis, hogy 350 helyiségnél több van benne. Ennek a kapuja a Dunára nyílik, amely körülbelül 200 lépésnyire van, ez a térség a kaputól egészen a városig fűzettel van beültetve. Másik oldalon, a királyi udvar kezeli részén, bájós gyümölcsös- és szőlőskertet csináltak. A kapun belepő szeme elé rögtön tarka, mezei virágokkal pompázó, tágas, fűves térség tárul. A kaputól befelé haladva, több mint száz lépésnyire, lépcső kezdődik, amely hét vagy nyolc könnyű széles, négyszögletes kövekből van összerakva és körülbelül negyven lépés magas. Itt kezdődik a négyszögű függőkert, mely hasonlóképpen négyszögű kövekkel van fűzve, vannak itt öblös, nagyszerű pincék, vagyis boroskamrák a királyi használatára, rajta pedig szép, szabályosan ültetett hársak, melyek tavaszi időben illatoktól áradoznak és kellemes látványt nyújtanak. Középen forrás tör elő a csodás művészettel kifaragott vörösmárványkútból, melyet a műszak domborműves alakjai díszítettek. Tetejében Cupido alakja ül s egy márványtömlőből szorítja ki a jóízű, hideg vizet, mely a szomszédos hegyi forrásból folyik ide csatornán keresztül s kellemes csobogással hull a csövekből a márványtálba, innen pedig a kerek medencébe. Ez a forrás ama Hollós Mátyás királyunk parancsára (mert az ő alkotásai a leírt épületek mind),

Mind igaz, amit Oláh írt

Schulek János, a tudós építész volt az, aki rájött arra, hogy Oláh primás minden szava szigorú valóság. Schulek már zseni gyermekkorában éveket töltött Visegrádon a tanúja volt apja, Schulek Frigyes nagyszabású feltáró munkálatainak. Helyi ismereteit, tanulmányait azóta is szakadatlan vizsgálódással gyarapította, ott minden épületbon-tásnál, átépítésnél, pince- és kúnyitáznál, sőt nem egyszer faültetésnél is. A terepnek majdnem minden felpalatinyi részét megismerte és végre jött egy téli nap, amikor szerencsésen rábukkant a helyes kiindulópontokra, ahonnan a palotasor feltárása végre kezdetét vehette és fokozatosan kiszélesedve teljes sikerre vezetett.

A visegrádi Fő-utca 33. sz. telket a hegy tővénel régóta ismert 36 m. hosszú, bástyaszerű támfal zárta el. Ezt kezdte vizsgálni Schulek János egy derült szilveszteri napon, mert a telek oljain éppen változtatások történtek s addig eltakart falfelületek kerültek felszínre. A lombtalan folyondár s a levéltelen bozótok megkönnyítették a kutatást. A

A palota alapjait Róbert Károly vetette meg, aki állandóan itt székelt s királyi vendégeit hatalmas kíséretükkel együtt itt fogadta. Visegrád (Vizigrád) akkoriban szinte az ország fővárosa volt. Hosszú uralkodása alatt gyakran tartózkodott a palotában Zsigmond is s alakított rajta bőven. De Mátyás király, a nagy fejedelmi mecenás volt az, aki a palotát kora szellemében átépítette és olyan tündöklő pompával árasztotta el, hogy az akkori pápai követ Visegrádot egyik levelében „földi paradicsom”-nak nevezte.

A palotát Oláh Miklós esztergomi érsek 1527 előtt még teljes épségben látta. Tőle származik annak 1536-ban megírt és szerencsésen rankmaradt leírása is. Ezt a leírást azonban az utókor olyan hihetetlennek és fellelkesítőnek találta, hogy inkább mesének, mint valóságnak tekintette. Pedig ez a szöveg adta meg a kulcsát a palota feltárásának is. Szól Oláh Miklós leírása a következőképpen:

győzelemünnepek alkalmából bort folytatott és pedig hol fehérret, hol vöröset; amint azt az öregektől hallottam. A bort feljebb, a hegy tővében töltötték ügyesen a csövekbe. Tavasszal és nyáron, virágnyalás idején, maga a király is itt szokott sütkérezni, levegőzni és reggelizni, sőt néha a köveket is itt fogadta és adott nekik választ.

Befelé, a tér széléig, a hegy tővében, kissé emelkedetebb helyen, remek kápolna áll, melyet — mint a többi épületek nagyobb részét is — mozaikművek borítanak. Ebben néhány ezüst sípval díszített hangszer van, melyet közönségesen orgonának neveznek. Van benne azonkívül remek szentségtartó és három művésziesen faragott oltár a legisz-tább alabástromból. Ettől kétoldalt helyezkednek el a királyi paloták, csodás művészettel kialakított, aranyozott mennyezetű termeikkel. Itt a tér közepén alabástrom kút emelkedik, márványoszlopos folyosótól övezve, mely védelmet nyújt a nap heve ellen. A palotát az udvar úgy veszi körül, hogy minden ablaka a szélesen hőmpolygó Dunára tekint. Különös kellemeséget kölcsönöz az alakoknak, hogy onnan pompás kilátás nyílik a Duna túlsó partján fekvő, német telepítésű Maros városára, mely fölött inkább hosszú, semmint magas, szőlővel teljesen borított hegy emelkedik.

Ez az udvar pompás fekvésén kívül olyan értékes épületekkel ékeskedik, melyek szépségben kétségtelenül felülmúlják a legtöbb ország építményeit. Ahány országot eddig csak bejártam, sehol sem találtam hasonló díszítésű épületeket; egyedül Lutetiában, a párisiak városában, azon a helyen, melyet általában parlamentnek mondanak, ahol törvényt ülnek s az ország ügyeit tárgyalják, találtam egy olyan termet, mely aranyozott gerendáival és mennyezetével ezekhez és a budai palota termeihez hasonlít.”

falat szemmel és kézzel végigtapogatva, Schulek János a falközép felső negyedében egyszerre csak felfedezte azt a keskeny, hosszú, fent bemélyedő, lent kihajló felületet, melynek alapján kialakult az a meggyőződése, hogy az Oláh-émlítette dunai fölépcső dongaboltozatának vállalt találta meg. A felfedezett lépcső csakugyan mintegy 100 lépésnyire esett az országúttól, ahonnan ismét körülbelül 200 lépésnyire van az egykori dunai révbástya helyén épült mai Mária-kápolna. Eddig húzódtott a palotákat övező déli védőfal, hogy ugyanott átjárást nyisson a hozzáismülő „város”-ba. Környéke ma is mélyenfekvő, nedves, fűzfás árterület, ahogy Oláh Miklós leírta.

Ezek azonban csak külső jelek és valószínűségek voltak. Az igazi siker akkor jelentkezett, amikor a támfal felett, ahová a feltételezett lépcső vezetett, felismerhető volt, hogy ott kezdődik az Oláh-leírta „négyszögű függőkert”. Az ásatás csakhamar igazolta azt is, hogy „a hegy tővében, kissé emelkedetebb helyen, remek kápolna állt”. A

szentélyének padlózatát borító, sárga- és zöldszínű, kisméretű csempe-kockák Mátyás korára mutatnak, a hajó eddig kibontott kis részén, eredeti helyzetükben talált, szarvasos és virágos mintákat változott téglaburkolat pedig Zsigmond király idejére vall. Néhány gazdag tagolású, gótizálású keretkő és pillérrészt Nagy Lajos idejéből származhat. Oláh érsek „alabástrom”-oltárokat is említ. Képzeltető tehát, milyen örömmel bukkant Schulek János arra finomfaragású, arannyal ezelt, tenyérnyi angyalszárnyra, mely áttetszően fehér márványból készült s nyilván az egykori „alabástrom”-oltártól volt való.

A kápolna szentélye mellett a kutatócsoport a függőkert síkjából indult a feltételezett palotaszárny felé. Az első eredmény az volt, hogy egy 10-10 méteres, hatalmas előterem bontakozott ki. Hátsó fala 3-4 méternyire még ma is áll. Padlózatát több, nagy gótizálású kődarab, díszes ablak- és ajtókeretek, párkányok bontották, középen pedig a beomlott dongaboltozat halmaza hevert. A törmelék között lelt, kizárólagosan gótikus faragvány-töredékek nyilván a felettük volt helyiségekből származtak. Az előterem két oldalala közül a délinek ajtó- és ablaknyílása van a Kápolna-térre, az északi fal közepén pedig román ízlésű ajtónyílás tárul a felső helyiségekhez vezető lépcsőházba. Ennek a lépcsőnek alapítménye az első fordulóján ma is megvan. A lépcsőház után következett az azonos nagyságú, egymásba nyíló termek sora.

A legnagyobb meglepetés

Amint a domboldal felső részét hat méterig, alját pedig három méter mélyen leásták, a felső rétegből a rengeteg törmelék közül középkori kövek fordultak ki, amelyek másodszori felhasználásban, mint falazókövek kerültek a törmelék közé. A legelső rétegben kiásták a loggiák boltozatának igen sok bordakövet, továbbá a loggiák felső peremén magasló ballusztrád talp- és fedőköveit, az össze-vissza töredezett bábukkal együtt. Miközben a munkások ásója az udvar közepe felé tartott, egész ahlmaz renaissance faragott vörösmárvány-töredék került elő: összetört oszlopcskák, kis pillérek, egy kútmedence darabjai, szobrocskák részletei, amelyekből nagy fáradtsággal már sikerült is egyet-mást összeilleszteni. Az ásatás legnagyobb meglepetése és műtörténeti vonatkozásban legjelentősebb eredménye azonban az volt, hogy az udvar közepén, a hatalmas törmelékdomb alatt két lépcsőfoknyi magas, tömör kőből épített kút alapzatára bukkantak és körülötte megtalálták a márványlapokból épített, nyolcszögletű kútmedencének három teljesen ép, gyönyörű oldallapját. Mindegyiknek közepén egy-egy kiemelkedő címerpajzs, körülötte gyümölcs-, szalag- és gyöngyfüzerek, újszellemtű, természetes ábrázolásban. Ez már az erőteljesen és öntudatosan kibontakozó korai renaissance alkotása. Valószínűleg a nagyírú Giovanni Dalmata alkotás. Érdekes tünet, hogy a füzereken csak a magyar föld termékeit találjuk; egy sines köztük itáliai. Dalmatát Mátyás 1481-ben hívta meg az országba s művészi munkájáért a magyar nemesség és a szlavóniai Majkovec vára adományozásával jutalmazta meg.

A 4.20 m átmérőjű és deréknál magasabb táblákat a kutatók visszaállították az alapzatra. A főhelyre került az Árpád- és a cseh címer négyelt mezőben egyesített pajzs, közepén a hollós kis szív-pajzs. A második káivalap a Hunyadiak beszercei grófi címerének oroszánját viseli. A harmadikon a cseh oroszán a középpont. A többi, még hiányzó öt káivalapot valószínűleg Galícia, Lausitz, Szilézia, Dalmácia címere és a családi holló ékesítette. A törmelék között ebből a legutóbbiból maradt meg a legtöbb. Csodálatosképpen Beatrix királyné címere még nem került elő. Ennek a nyomát valószínűleg a még feltárára váró, királynéi épületszárny előtt, az ottani díszkút maradványai között kell majd keresni.

Oláh érsek szerint a kút vize a magashól, medencetáblától csorogva hullott alá. Az egyes emeletek magasságát az a 74-76 cm. magas vörösmárvány pillérecskék

Magasságuk megközelíthette a 6 métert. A feltárt falak egyszerűsége arra mutat, hogy alárendeltebb helyiségek elhatárolására szolgáltak s hogy a díszes lakóhelyiségek minden bizonnyal a már nem létező felső emeleteken voltak. A sor szerint harmadik helyiség alatt részben sziklába vajt, részben boltozott, hat méter mély pincét találtak a kutatók. Kis előtér vezette ezt be ajtóval, melynek küszöbe előtt, a több méter magas törmelék alatt téglapadló nyomai mutatkoztak. Itt a föld elszállításának nehézségei miatt a munka egy időre elakadt, de utóbb folytatódott s ekkor a már feltárt teremsor Duna-felőli falán, körülbelül három méternyire a talaj szintje alatt egy Mátyás-kori, későgótikus alakítású hálóboltozat boltfészekét és támasztó gyámköveit fedezték fel. A boltozati rendszer az Oláh-féle leírásban szereplő loggiákhoz tartozott. Az ásatás most nagyobb lendületet vett s a fal alsó tövében csakhamar elő is kerültek az Anjou-korú építés idejéből származó eredeti falfülkék, üllőpadok s végül hat méter mélységben a boltozat alatti loggiafolyosó eredeti talajburkolata, amelyhez ugyanabban a szintben a nyílt udvar talajburkolata is csatlakozott. A sokatígérvő felfedezés hatása alatt Schulek János a boltozat egykori tartófalát fölé védőtétőt építtetett.

Az udvart szegélyező loggiák külső határfalát azok a német bevándorlók, akiket 1730 körül telepítettek Visegrádra, házaik építésére tövig leromboltak ugyan, de a kevésbé hozzáférhető, legalsó, tömör üllőpadot alkotó körtegegek csorbítatlanok maradtak. Ezzel az udvar eredeti alakja felismerhető maradt.

tartották, amelyekből többet már sikerült is összeállítani. Számuk négyesével tizenhat darab lehetett, tehát négy emeletet hordozhattak. A legfelsőbb emeletet angyalkák tartották, egy szépfaragású angyalfej már elő is került. A „kút tetejében Cupido alakja ül s márványtömlőből szorítja ki a vizet”, — mondja Oláh érsek. Valóban, Cupido egyik erősz lába, combtól a lábfejjig és egyik karja kezében a vízfakasztó ágacskaival, már elhagyta földi rejteket s mint művészi valóság hirdetői alkotója nagyságát.

Minden jel arra vall, hogy a díszudvar magasha emelkedő s talán a terrasz szintjét is meghaladó szökőkútja rendkívül gazdag és nagyszabású művészi alkotás volt. Műtörténeti feladata lesz, hogy az egyedülálló lelet műtörténeti vonatkozásait minden részletében kiderítsék.

Külföldről egyre több tudós kereste fel mára visegrádi palotasor emlékeit, melyeket annak idején Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter társaságában megtekintett Filov bolgár miniszterelnök is.

Az eddigi munkálatok azonban Mátyás palotájának még csak kisebb részét tárták fel. Nem szólva az ún. királynői palotaszárnyról, amely még ma is hozzáférhetetlen területen fekszik, a királyi palotának is van folytatása a Salamon-tornya felé. Ez azonban még ott szunnyad a visegrádi erdőhivatal felkéhez tartozó gyümölcsös, lankás hegyoldal belsejében. A feltárás menetében egyelőre szünet van, mert a további kutatást meg kell előznie az eddigi eredmények feldolgozásának és a feltárt falmaradványok megvédésének, amihez még sok előtanulmány és még több pénz szükséges. Szerencsére a kormány nagy jóakarattal támogatja a munkálatokat s az első nagyobb összeg már rendelkezésre áll a kutatóknak.

Hiányos volna ez a beszámoló, ha meg nem emlékeznénk Zsitvay Tibor volt igazságügyminiszterrel, a visegrádi várbizottság elnökével, aki Schulek János mellett szóval, tettel, propagandával viszi előre a Mátyás-palota feltárásának ügyét. Alig van nap, amikor az ásatások színhelyén meg ne jelennek, hogy irányítsa, ellenőrizze a munkásokat s maga illesse össze az apró darabokra tört oszlopokat, pilléreket, ballusztrádokat, kőtáblákat, boltíveket és téglalapokat. Ez nem könnyű munka, mert nagy türelmet, szakavatottságot, fantáziát, sőt teszt erőt is igényel. Zsitvay Tibor kezét néha úgy felmarja a mész hogy napokon át gyógyulni kénytelen. De bekötött kézzel sem eszik benne az a lelkesedés, amellyel évek óta Visegrád szépítésén dolgozik. Nem történhet Visegrádon olyan társadalmi, művészeti, tudományos, irodalmi és turisztikai megmozdulás, amely ne nála kezdődne. Ő állította fel a község északi végén a sziklavágyott Schulek-émléktáblát, az ő műve a Görgey-emlék, jelentős része volt IV. Béla király szobrának és az országúti gyönyörű, íves díszkapunak megépítésében, tavaly pedig a templom mellett kertészkében saját költségén állította fel boldog Margit finom kis szobrát. Hogy a magyar Duna jobbpartján ma kimondottan Visegrád a legszebb üdülőhely, túlnyomóan Zsitvay Tibornak köszönhető és Schulek János mellett az ő érdeme lesz az is, ha Mátyás király eltemetett palotája teljes nagyszerűségében kibontakozik.

Pogány Kázmér.